

Žít jako ostatní

Zpráva o stavu **pobytových služeb** pro lidi s mentálním postižením v roce 2021

Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v ČR, z. s.

Jednota pro deinstitutionalizaci – JDI, z. s.

Z HNÍZDA

Samostatný život vašich dětí.

JDI

jednota pro deinstitutionalizaci

Zásadní zjištění

- 1. 15 000 lidí s mentálním postižením** žije v pobytových sociálních službách, z toho **dvě třetiny v nevyhovujících podmínkách**.
- 2. 9,4 tisíce lidí s mentálním postižením** žije v sociálních službách, které **nesplňují podmínky pro kvalitní život a začlenění do společnosti**.
- 3. Lidé s mentálním postižením se musejí „za službami“ často přestěhovat**, protože ani služby, které splňují podmínky pro kvalitní život a začlenění do společnosti, **nejsou dostupné všude** (viz Mapu 1).
- 4. Pro téměř 11 000 lidí s mentálním postižením žijících ve městech na 50 tisíc obyvatel je k dispozici pouze 755 lůžek**, které splňují podmínky pro kvalitní život a začlenění do společnosti (viz Tabulku 5).
- 5. 14 lidí s mentálním postižením připadá na jedno lůžko** v sociálních službách, kde jsou vhodné podmínky pro kvalitní život a začlenění do společnosti, **ve městech nad 50 tisíc obyvatel**. Ve městech s 10 až 50 tisíci obyvatel připadá na jedno lůžko 6 lidí s mentálním postižením (viz Graf 9).
- 6. Více než polovina lůžek v sociálních službách umožňujících kvalitní život a začlenění do společnosti zřizovaných městem Prahou se nachází v jiných krajích**. Většina z nich se navíc nachází v malých špatně dopravně dostupných obcích (viz Mapu 3).
- 7. Lidé s vyšší mírou potřebné podpory obývají 81 % lůžek v domovech pro osoby se zdravotním postižením, naopak v chráněném bydlení pouze 28 %**. (viz Tabulku 8).

Poděkování

Patří především všem sociálním službám, které poskytly nezbytné informace, bez nichž by tato Zpráva nemohla vzniknout. A to i přesto, že dotazování probíhalo na jaře 2021, kdy zařízení stále čelila dopadům pandemie COVID-19.

Obsah

V rukou držíte...	5
Vymezení hlavních pojmů	6
I. Souhrnná zjištění za Českou republiku	7
II. Situace v krajích ČR	11
III. Kde a jak jsou poskytovány služby komunitního typu?	17
IV. Kdo (si) užívá komunitní služby?	27
V. Zaostrěno na Prahu, Brno a Domažlicko	28
Data a metody výzkumu	31
Přílohy	33

V rukou držíte...

Zprávu, která shrnuje výsledky šetření o podobě pobytových sociálních služeb pro lidi s mentálním postižením. Jedná se o dosud nejrozsáhlejší zjišťování svého druhu, které probíhalo mezi všemi domovy pro osoby se zdravotním postižením (DOZP), chráněnými bydleními a domovy se zvláštním režimem (DZR), do jejichž cílové skupiny patří lidé s mentálním postižením.

Cíl šetření: zjistit, jaká část z pobytových sociálních služeb v ČR má odpovídající podmínky pro poskytování pobytové služby komunitního typu. To se podařilo. Základní informace o tom, zda je služba poskytována v bytech, kde mohou uživatelé žít život jako každý jiný, nebo naopak v rámci velkokapacitních zařízení, byla získána v případě všech pobytových sociálních služeb pro lidi s mentálním postižením.

Výsledek: Zpráva poskytuje jak přehled o tom, jaké jsou podmínky pro poskytování služeb komunitního typu v České republice jako celku (v I. Kapitole), tak v jednotlivých krajích ČR (ve II. Kapitole). Nadto bylo zjištěno, kde a v jakých podmínkách služby komunitního typu fungují a jaké je složení klientů pobytových služeb komunitního typu z hlediska závislosti na péči (viz III. a IV. Kapitulu).

Zpráva vznikla jako jedna z aktivit projektu Z hnízda, který realizuje organizace Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v České republice, z.s. ve spolupráci s Jednotou

pro deinstitucionalizaci – JDI, z.s. Projekt se zaměřuje na vyhlídky rodičů dětí s mentálním postižením ve třech vybraných lokalitách – Praha, Brno a Domažlicko. Proto jsou v V. Kapitole Zprávy poskytnuty podrobnější informace k těmto třem lokalitám.

Zpráva nemůže ani nemá ambice poskytnout detailní obrázek o stavu deinstitucionalizace pobytových služeb pro lidi se zdravotním postižením. Primárně se zaměřuje na to, do jaké míry se podařilo vytvořit podmínky pro fungování komunitních pobytových služeb pro cílovou skupinu lidí s mentálním postižením. Ovšem i služba, která má akceptovatelné podmínky pro to, aby mohla být službou neústavní (např. probíhá v nově vybudovaném domě pro 6 uživatelů), stále může mít charakter ústavní služby, pokud došlo k přenesení ústavní kultury či vzorců do nových prostor. Vyzkoumat, do jaké míry má poskytování služeb skutečně neústavní komunitní charakter v případě všech téměř čtyř set pobytových sociálních služeb pro lidi s mentálním postižením, je úkolem, který je stále před námi.¹

Přesto tato Zpráva poskytuje užitečnou informaci o tom, jak daleko se České republice a jednotlivým krajům podařilo dojít na cestě k tomu, aby lidé v pobytových sociálních službách mohli žít život podobný tomu, jaký žijí ostatní. Protože tam, kde absentují základní podmínky, se život uživatelů služby i přes sebevětší snahu těžko může podobat běžnému životu.

¹ Také je třeba poznamenat, že tato zpráva se zaměřuje jen na služby pro lidi s mentálním postižením (služby pro jiné cílové skupiny nebyly zahrnuty do analýzy), protože jde o výstup v rámci výše uvedeného projektu Z hnízda zaměřeného na tuto cílovou skupinu.

Vymezení hlavních pojmů

Služba komunitního typu

Pro účely tohoto šetření je za komunitní službu považována služba, která je poskytována v bytech (viz níže pro vymezení bytu). Na základě zkušeností z proběhnuvších procesů deinstitucionalizace jsou vymezeny podmínky pro poskytování (pobytové) služby komunitního typu jako

- adekvátní v případě, kdy v bytě je do 3 míst/lůžek,
- akceptovatelné v případě, kdy v bytě je 4 až 6 míst/lůžek,
- ne příliš dobré v případě, kdy v bytě je 7 až 12 míst/lůžek,
- nevhodné, kdy v bytě (resp. budově) je více než 12 míst/lůžek.

První dvě kategorie míst (tj. místa v bytech, kde je do 3 nebo 4 až 6 míst/lůžek) jsou souhrnně označovány jako „místa/lůžka umožňující poskytování služby komunitního typu“. Místa/lůžka v rámci druhých dvou kategorií jsou souhrnně označovány jako „místa/lůžka neumožňující poskytování služby komunitního typu“.

Za služby komunitního typu nejsou považovány, v souladu s Doporučeným postupem č. 2/2016, Materiálně-technický standard pro služby sociální péče poskytované pobytovou formou,² takové služby, pro které platí, že služba sice probíhá v bytech (s kapacitou do 7 lůžek), v jedné budově je ovšem soustředěno více než 12 míst/lůžek (v případě chráněného bydlení) nebo více než 18 míst/lůžek v případě DOZP a DZR (jedná se v takovém případě o přílišnou koncentraci lidí se zdravotním postižením na jednom místě).

Byt

Bytem se rozumí bytová jednotka s vlastním vchodem, ložnicemi a vlastním standardním příslušenstvím, tj. koupelnou, záchodem, kuchyní (či kuchyňským koutem) a obývacím pokojem.

Dům

V případě členění lůžek na lůžka v bytech a lůžka v domech (viz kap. III.) jsou za místa/lůžka v domech považována místa v domech, které sice mohou být členěny na bytové jednotky, ale jedná se o budovy, kde jsou výhradně byty obývané uživateli služby (nejsou v nich byty užívané jinými lidmi). Za místa/lůžka v bytech jsou naopak považována místa/lůžka v bytech v bytových domech, kde jsou současně i byty nevyužívané za účelem poskytování služby (tj. bydlí v nich i jiní lidé než uživatelé služby).

Deinstitucionalizace

Deinstitucionalizace je cesta od života v ústavech k normálnímu životu pro lidi s postižením/znevýhodněním a k novým způsobům podpory. Jedná se o proces, ve kterém dochází k transformaci institucionální (ústavní) péče o lidi se zdravotním postižením v podporu poskytovanou formou komunitních služeb. Cílem je přestat omezovat práva lidí se zdravotním postižením a umožnit jim žít běžný život srovnatelný s životem jejich vrstevníků. Během deinstitucionalizace dochází k řízenému rušení ústavů a rozvoji komunitních sociálních služeb. Výsledná struktura a provoz sociálních služeb jsou primárně orientovány na individuální potřeby uživatelů služeb a jejich sociální začleňování.

² Viz https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Doporuceny_postup_Materialne_techicky_standard.pdf/cefaea04-4b3d-ed52-e383-4ebbd7609f96

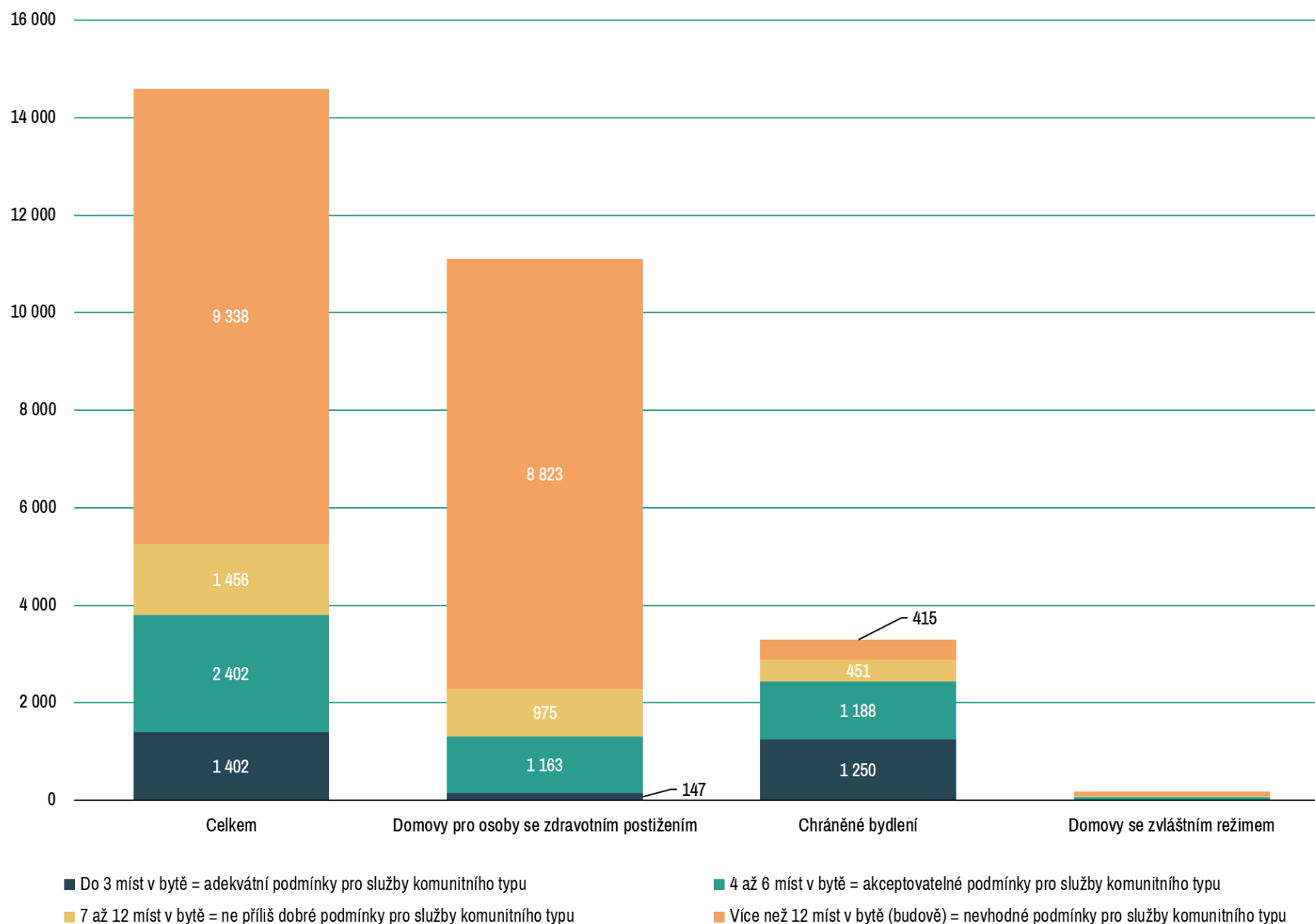
I. Souhrnná zjištění za Českou republiku

1. Pobytové sociální služby pro lidi se mentálním postižením v České republice disponují celkem více než 14,5 tisíci místy (lůžky).
2. 64 % (9 338) z nich jsou ovšem místa nacházející se v prostorech, které jsou nevhodné pro poskytování služeb komunitního typu. Nejde totiž o místa v samostatných bytových jednotkách v pravém slova smyslu (viz vymezení pojmů), ale zpravidla o lůžka v budovách, kde žije více než 12 klientů sídlících kuchyně, jídelny a někdy i sociální zařízení (viz Graf 3).³
3. 27 % (3 804 lůžek) ze všech míst v pobytových sociálních službách pro lidi s mentálním postižením se nachází v prostorech představujících adekvátní nebo alespoň akceptovatelné zázemí pro služby komunitního typu. Jde totiž o prostory, pro které platí, že v jednom bytě jsou maximálně 3 respektive 6 míst/lůžek (viz Graf 3).
4. Tři ze čtyř míst v pobytových službách pro lidi s mentálním postižením se nachází v domovech pro osoby se zdravotním postižením (viz Graf 2). Ovšem, pokud se podíváme na kategorii míst, která nabízí nejlepší podmínky pro poskytování služeb komunitního typu, tj. na místa v bytech o maximálně 3 lůžkách, ukáže se, že 9 z 10 těchto míst se nachází ve službě chráněné bydlení.
5. Neplatí však, že by chráněné bydlení probíhalo pouze v adekvátních podmínkách pro služby komunitního typu. Jak je vidět z Grafu 3, pouze 38 % z míst v chráněném bydlení se nachází v bytech o 3 a méně lůžkách. 13 % z lůžkové kapacity chráněného bydlení dokonce neposkytuje vhodné podmínky pro komunitní službu vůbec.⁴
6. Stále ovšem jde o výrazně lepší poměr než v případě DOZP, pro které platí, že pouze 12 % z míst v DOZP se nachází v prostorech poskytujících adekvátní nebo alespoň akceptovatelné podmínky pro poskytování služeb komunitního typu. Adekvátní podmínky pro služby komunitního typu (tj. do 3 lůžek na byt) nabízí pouze 1 ze 100 lůžek v DOZP, jak je vidět z Grafu 3.
7. Malá část (celkem 186 lůžek) z lůžkové kapacity pobytových služeb pro lidi s mentálním postižením se nachází i v DZR. Poskytování komunitní služby umožňovala necelá třetina (56) z těchto lůžek.

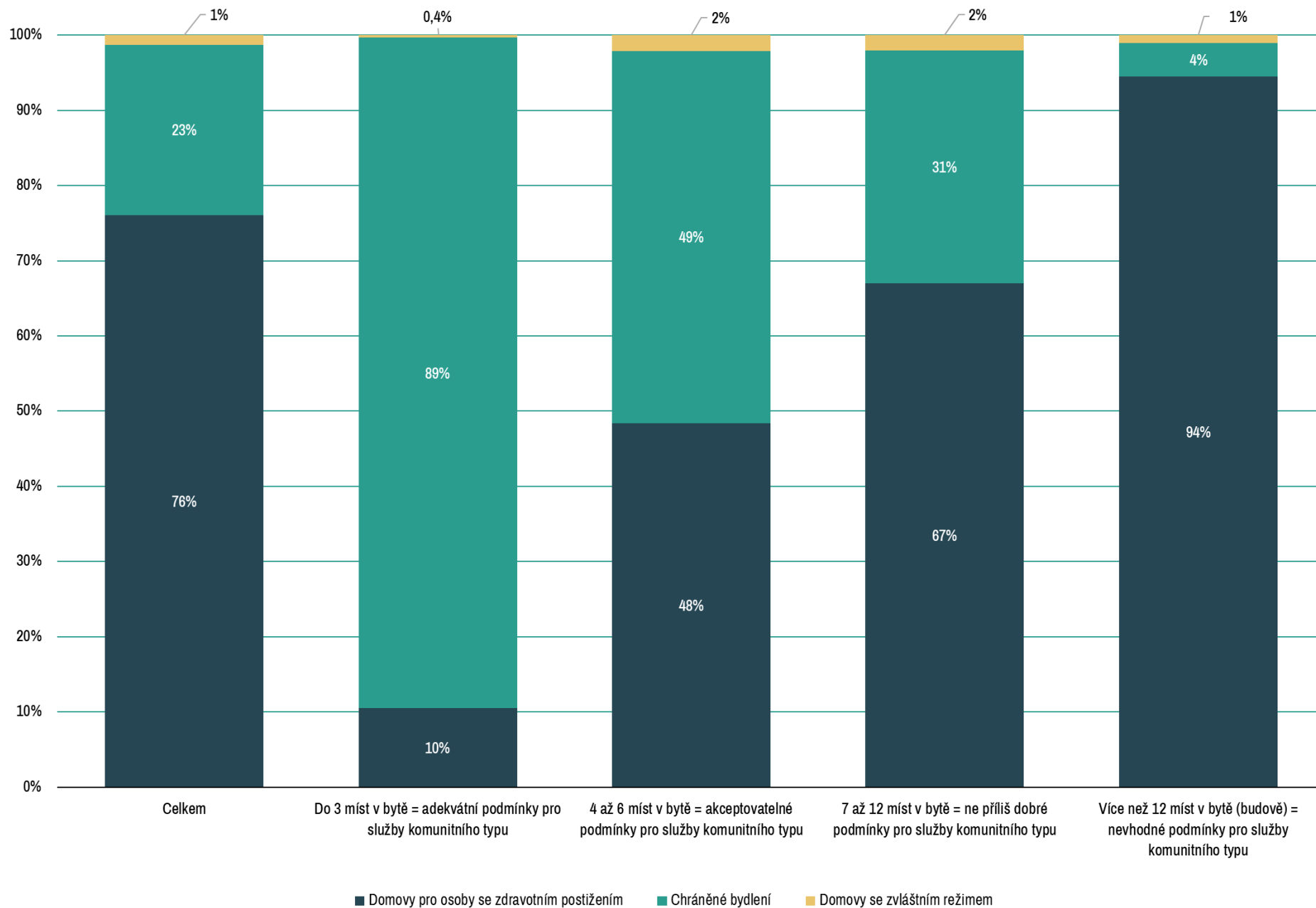
³ Pro malou část z lůžek v této kategorii platilo, že se nacházela v bytových jednotkách splňujících všechna kritéria bytu, ovšem nepředstavovala vhodné zázemí pro poskytování komunitní služby, protože šlo o lůžka v bytech v budovách, kde je soustředěn vysoký počet lidí s mentálním postižením (jednalo se o lůžka ve velkokapacitních zařízeních ústavního typu rozčleněných na samostatné bytové jednotky).

⁴ V tomto případě se zpravidla jednalo o případy lůžek, které byly v bytech, ovšem v budovách, kde se nacházelo více než 12 lůžek (a ve stejné budově nebydleli jiní lidé než uživatelé služby).

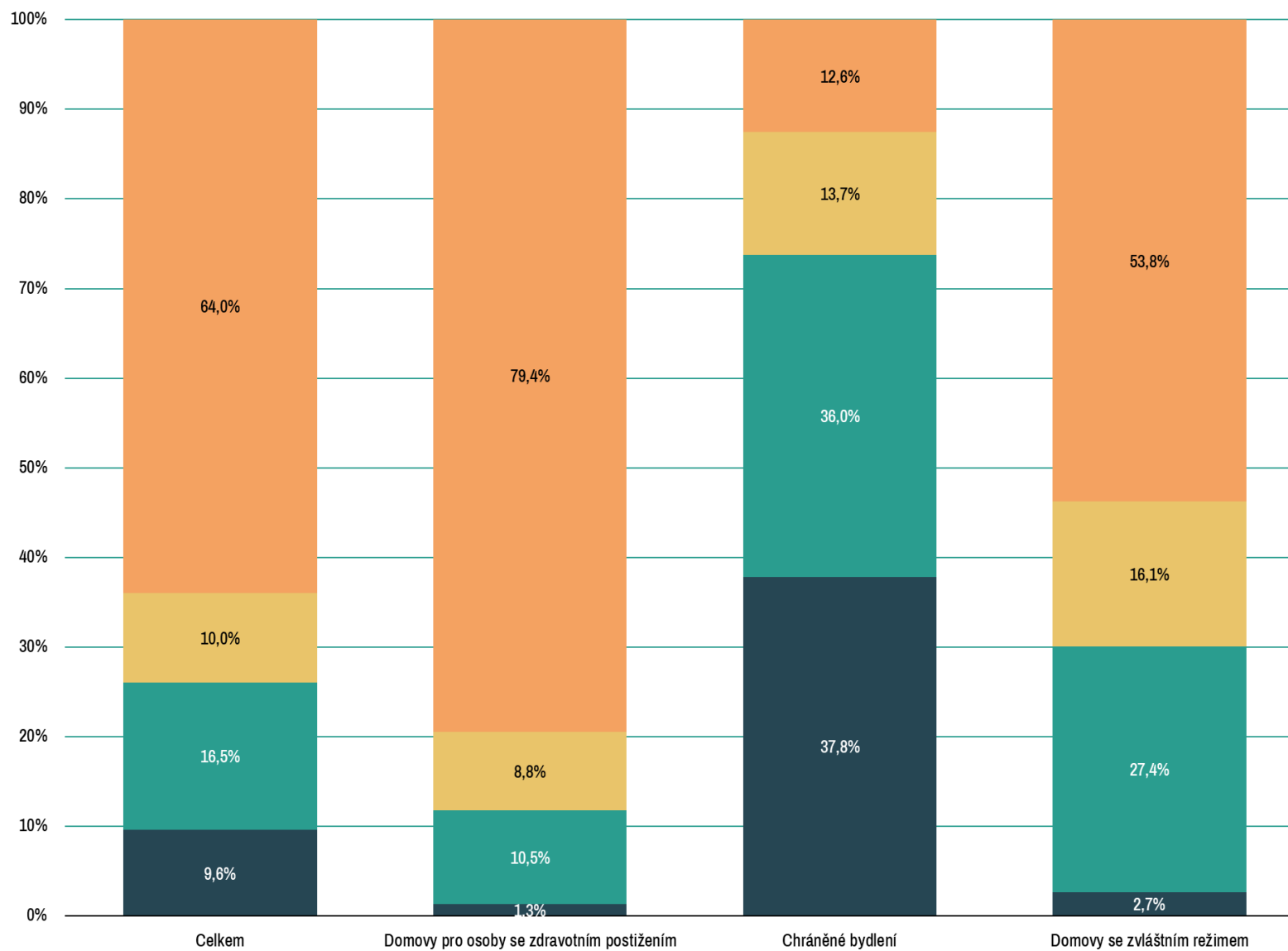
Graf 1: Počet míst v pobytových sociálních službách pro lidi s mentálním postižením v České republice v kategorizaci podle toho do jaké míry umožňují prostory, kde se nachází, poskytování služeb komunitního typu

Graf 2: Podíl míst v rámci jednotlivých druhů sociálních služeb na celkovém počtu lůžek v kategorizaci podle toho, do jaké míry umožňují poskytování služeb komunitního typu

Graf 3: Struktura míst v rámci jednotlivých druhů sociálních služeb v kategorizaci podle toho, do jaké míry umožňují poskytování služeb komunitního typu

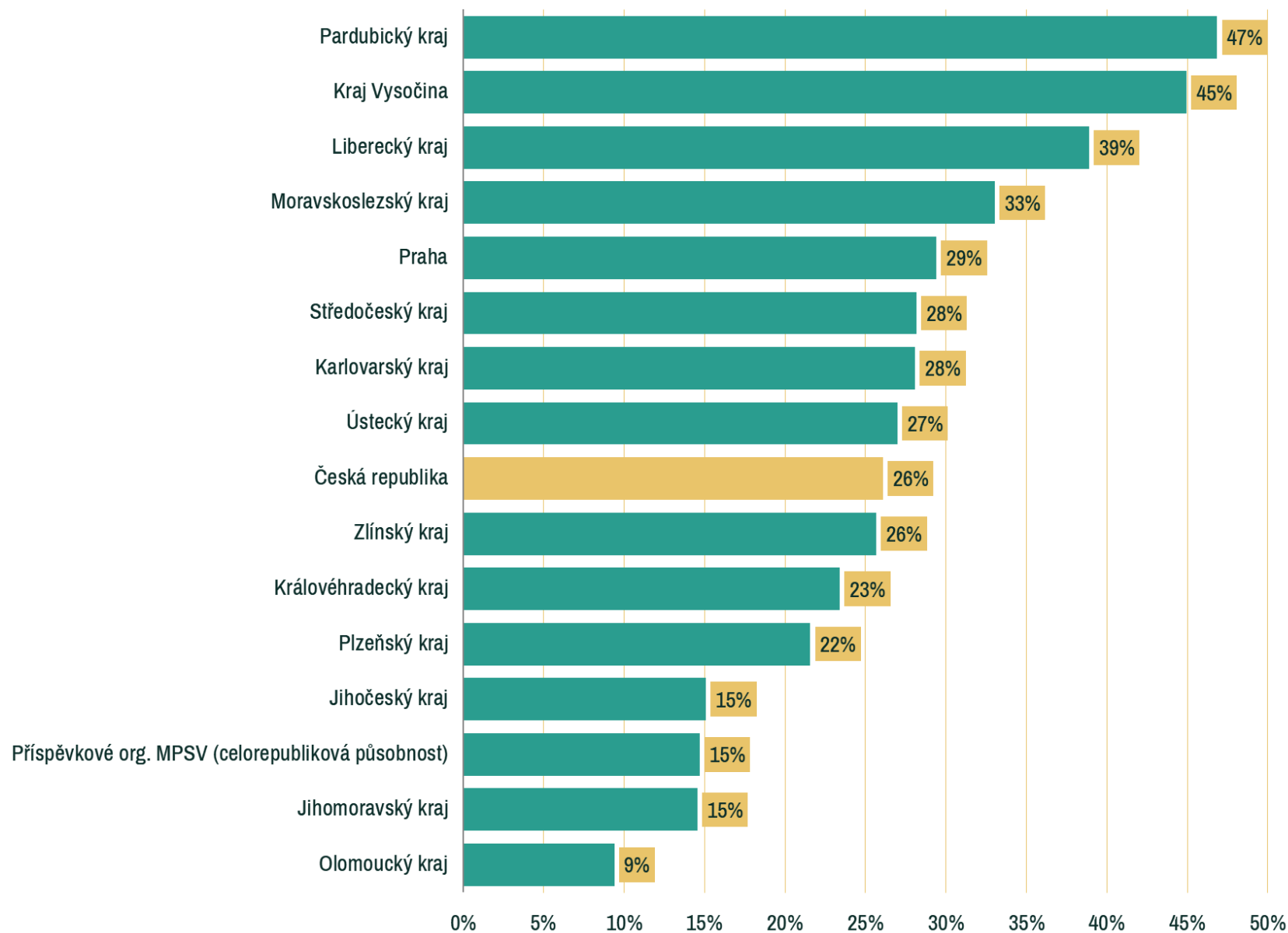

■ Do 3 míst v bytě = adekvátní podmínky pro služby komunitního typu
 ■ 4 až 6 míst v bytě = akceptovatelné podmínky pro služby komunitního typu
■ 7 až 12 míst v bytě = ne příliš dobré podmínky pro služby komunitního typu
 ■ Více než 12 míst v bytě (budově) = nehodné podmínky pro služby komunitního typu

II. Situace v krajích ČR

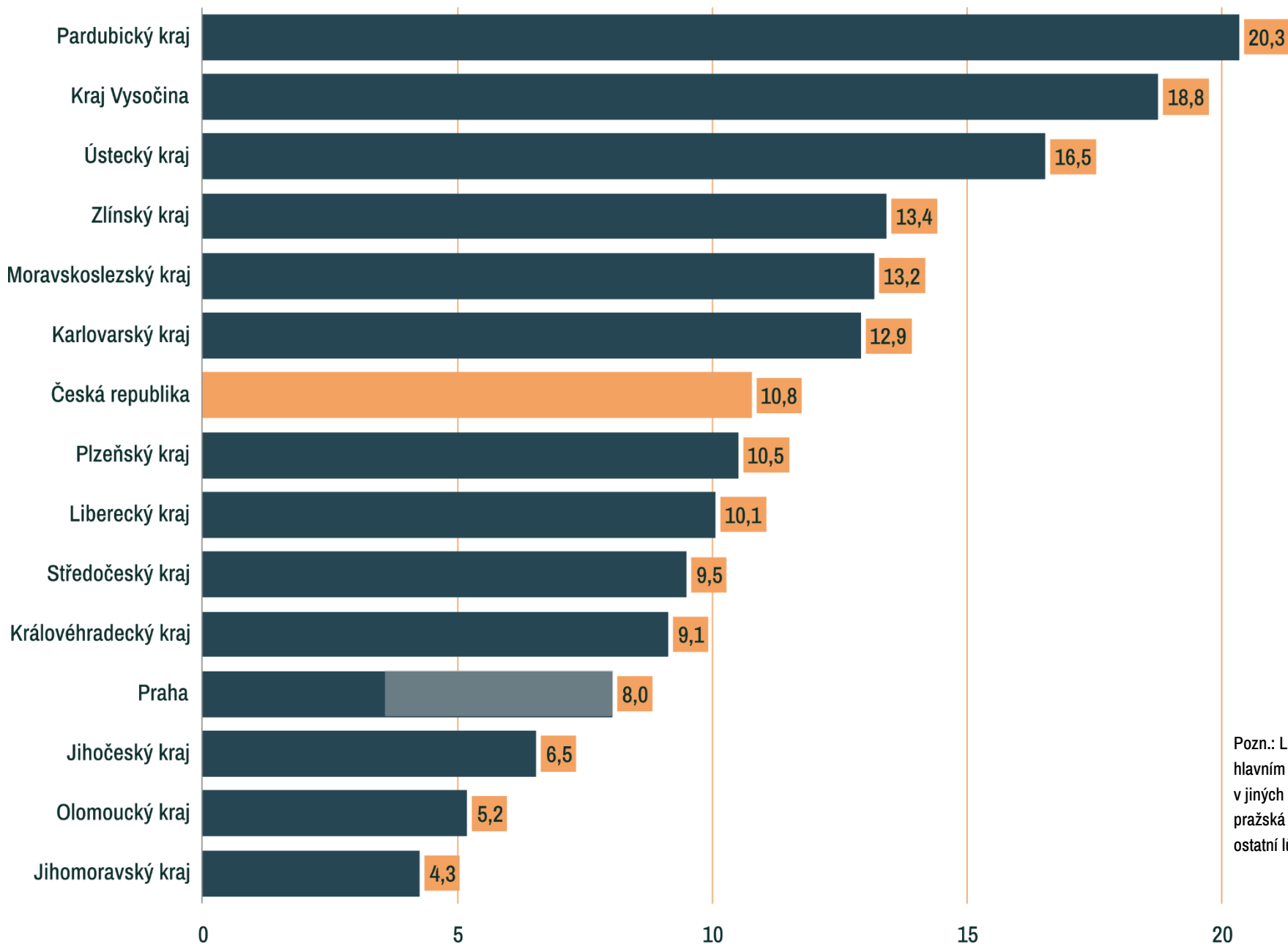
1. Mezi kraji jsou značné rozdíly v tom, jak daleko doposud došla deinstitutionalizace pobytových služeb pro lidi s mentálním postižením. Jak je vidět z Grafu 4, zatímco ve službách spadajících do základní sítě sociálních služeb Pardubického kraje a kraje Vysočina již téměř polovina lůžek umožňuje poskytování komunitní služby, v případě Olomouckého kraje je to pouze jedno z deseti lůžek.
2. Z toho, že je v některém kraji vyšší podíl lůžek umožňujících poskytování komunitní služby, nicméně automaticky nevyplývá, že v tomto kraji bude lepší dostupnost komunitních pobytových služeb pro lidi s mentálním postižením. Důležitý je totiž absolutní počet lůžek umožňujících poskytování komunitních služeb v porovnání s velikostí potřebné populace v kraji. Některé kraje mohou mít nadprůměrný podíl komunitních lůžek, ovšem jejich počet nemusí být vysoký. To platí například pro Liberecký kraj, pro který sice platí, že podíl komunitních lůžek je jeden z nejvyšších v ČR, jak je vidět z Grafu 4, ovšem počet těchto lůžek v přepočtu na 100 lidí s mentálním postižením v populaci v tomto kraji je podprůměrný, jak je vidět z Grafu 5.
3. Naopak mezi kraje s nejlepší dostupností komunitních služeb pro lidi s mentálním postižením patří kromě Pardubického kraje a Vysočiny (které mají současně nejvyšší podíl lůžek umožňujících poskytování komunitních služeb) i Ústecký kraj, přestože z hlediska podílu komunitních lůžek je krajem průměrným (je to dáno vysokým celkovým počtem lůžek v kraji).
4. Pokud porovnáme absolutní počty lůžek umožňujících poskytování komunitních služeb v jednotlivých krajích, ukáže se, že zatímco v Pardubickém kraji je takových lůžek více než 350, v obdobně velkém Olomouckém kraji jich je pouze něco přes 100, jak je vidět z Tabulky 1. Nejvíce ze všech krajů ČR je takových lůžek v Moravskoslezském kraji, který disponuje téměř 520.
5. Mezi kraji panují významné rozdíly i v tom, jak jsou lůžka umožňující poskytování komunitních služeb rozmístěna v rámci území kraje, jak je vidět z Mapy 1. Někde jako v Plzeňském kraji a částečně též Pardubickém kraji je velká část z těchto lůžek soustředěna do poměrně malého území (což je v tomto případě dáno tím, že vznikla transformací velkokapacitních zařízení ve Stodu a ve Slatiňanech).

Graf 4: Podíl míst nacházejících se v prostorech umožňujících poskytování služeb komunitního typu (do 6 míst v bytě) na celkovém počtu míst v pobytových službách pro lidi s mentálním postižením

Pozn.: Lůžka v zařízeních zřízovaných hlavním městem Prahou umístěných v jiných krajích ČR jsou započítána jako pražská (a nejsou započítána mezi ostatní lůžka v krajích, kde se nachází).

Graf 5: Kolik lůžek umožňujících poskytování komunitní služby připadá na 100 lidí s mentálním postižením v populaci (nepočítaje lehké mentální postižení)

Pozn.: Lůžka v zařízeních zřízených hlavním městem Prahou umístěných v jiných krajích ČR jsou započítána jako pražská (a nejsou započítána mezi ostatní lůžka v krajích, kde se nachází).

Tabulka 1: Základní struktura lůžek pobytových sociálních služeb pro osoby s mentálním postižením v krajích ČR

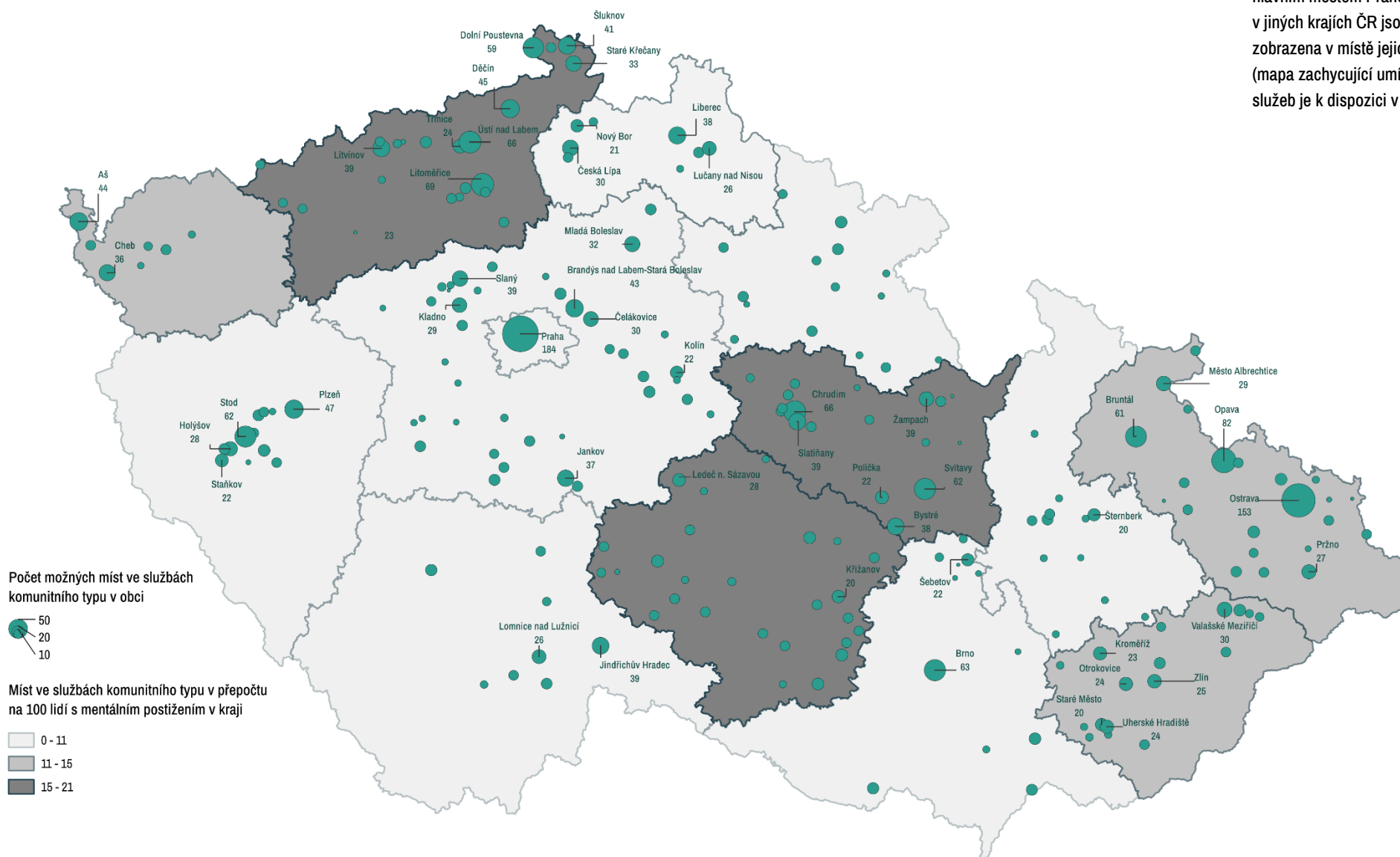
Kraj*	Místa v prostorech umožňujících poskytování služby komunitního typu			Neumožňuje poskytování služby komunitního typu		Celkem	Podíl lůžek v prostorech, kde je možné poskytovat služby komunitního typu na všech lůžkách
	Do 3 lůžek v bytě = adekvátní podmínky pro službu komunitního typu	4 až 6 lůžek v bytě = akceptovatelné podmínky pro službu komunitního typu	První dvě kategorie dohromady	7 až 12 lůžek v bytě = ne příliš dobré podmínky pro službu komunitního typu	Více než 12 lůžek v bytě (budově) = nevhodné podmínky pro službu komunitního typu		
Česká republika	1 402	2 402	3 804	1 456	9 338	14 598	26 %
Praha	179	175	354	258	592	1 204	29 %
Středočeský kraj	126	312	438	98	1 019	1 555	28 %
Jihočeský kraj	56	83	139	12	770	921	15 %
Plzeňský kraj	57	148	205	18	727	950	22 %
Karlovarský kraj	74	51	125	.	320	445	28 %
Ústecký kraj	228	218	446	104	1 103	1 653	27 %
Liberecký kraj	101	46	147	55	176	378	39 %
Královéhradecký kraj	75	91	166	284	269	719	23 %
Pardubický kraj	66	285	351	131	267	749	47 %
Kraj Vysočina	64	251	315	20	366	701	45 %
Jihomoravský kraj	96	72	168	170	816	1 154	15 %
Olomoucký kraj	5	103	108	69	971	1 148	9 %
Zlínský kraj	96	161	257	62	682	1 001	26 %
Moravskoslezský kraj	121	398	519	160	892	1 571	33 %
Příspěvkové org. MPSV (celorepubliková působnost)	58	8	66	15	368	449	15 %

* Lůžka v zařízeních zřizovaných hlavním městem Prahou umístěných v jiných krajích ČR jsou započítána jako pražská (a nejsou započítána mezi ostatní lůžka v krajích, kde se nachází).

Mapa 1: Obce, kde se nachází lůžka umožňující poskytování služeb komunitního typu pro lidi s mentálním postižením*

* stav na jaře 2021, zahrnutý služby chráněné bydlení, domov pro osoby se zdravotním postižením a domov se zvláštním režimem, popisky uvedeny pouze u obcí s 20 a více lůžky

Pozn.: Lůžka v zařízeních zřizovaných hlavním městem Prahou umístěných v jiných krajích ČR jsou v této mapě zobrazena v místě jejich poskytování (mapa zachycující umístění pražských služeb je k dispozici v Kapitole V.).

III. Kde a jak jsou poskytovány služby komunitního typu?

V rámci této kapitoly jsou prezentovány vybrané informace o službách komunitního typu. Nejprve je prezentováno porovnání počtu míst v domech s byty, statistika lůžek v pronajatých bytech oproti domům ve vlastnictví poskytovatelů, počty lůžek na pokojích a počty míst v obcích různé velikosti.

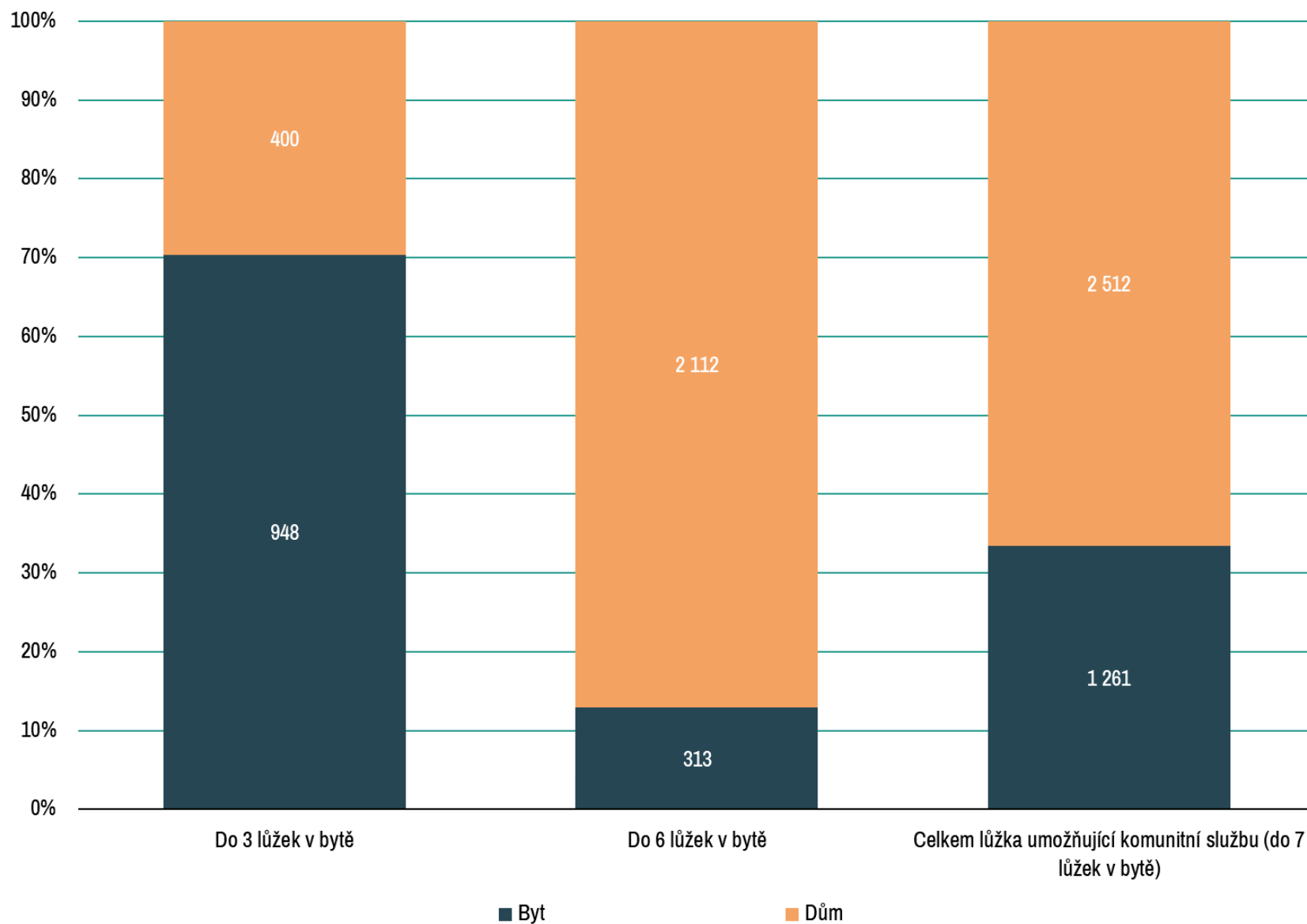
V domcích nebo v bytech?

Jak je vidět z Tabulky 2, nejvíce (56 %) míst v prostorech, které umožňují poskytování služeb komunitního typu, se nachází v domech s kapacitou do 6 lůžek. Napříč Českou republikou již existuje téměř tisíc míst v pobytových sociálních službách pro lidi s mentálním postižením v bytech s kapacitou do 3 lůžek (a jde o druhou nejčastější kategorii). Místa v bytech tvoří 70 % ze všech míst v prostorech, které představují nejvhodnější zázemí pro služby komunitního typu (tj. prostory s méně než 4 lůžky v bytě), jak je vidět z Grafu 6.

Tabulka 2: Lůžka umožňující poskytování komunitní služby v pobytových službách pro osoby s mentálním postižením podle toho, v jakém typu budovy se nachází

	Počet lůžek				Podíl lůžek			
	Celkem	domovy pro osoby se zdravotním postižením	domovy se zvláštním režimem	chráněné bydlení	Celkem	domovy pro osoby se zdravotním postižením	domovy se zvláštním režimem	chráněné bydlení
Byt: do 3 lůžek v bytě	948	29	5	914	25 %	2 %	8 %	38 %
Dům: do 3 lůžek v bytě	400	93		307	11 %	7 %		13 %
Byt: do 6 lůžek v bytě	313	24		289	8 %	2 %		12 %
Dům: do 6 lůžek v bytě	2 112	1 139	54	919	56 %	89 %	92 %	38 %
Celkem	3 773	1 285	59	2 429	100 %	100 %	100 %	100 %
Místa v prostorech umožňující poskytování služby komunitního typu (do 6 lůžek v bytě) v bytech	1 261	53	5	1 203	33 %	4 %	8 %	50 %
Místa v prostorech umožňující poskytování služby komunitního typu (do 6 lůžek v bytě) v domech	2 512	1 232	54	1 226	67 %	96 %	92 %	50 %
Celkem	3 773	1 285	59	2 429	100 %	100 %	100 %	100 %

Graf 6: Místa v komunitních pobytových službách pro osoby s mentálním postižením podle toho, zda je služba poskytována v domech nebo v bytech (v rámci bytového domu)*

* zahrnuto 3 773, tj 99 % ze všech 3 804 lůžek umožňujících poskytování komunitní služby

Ve vlastních nebo pronajatých prostorech?

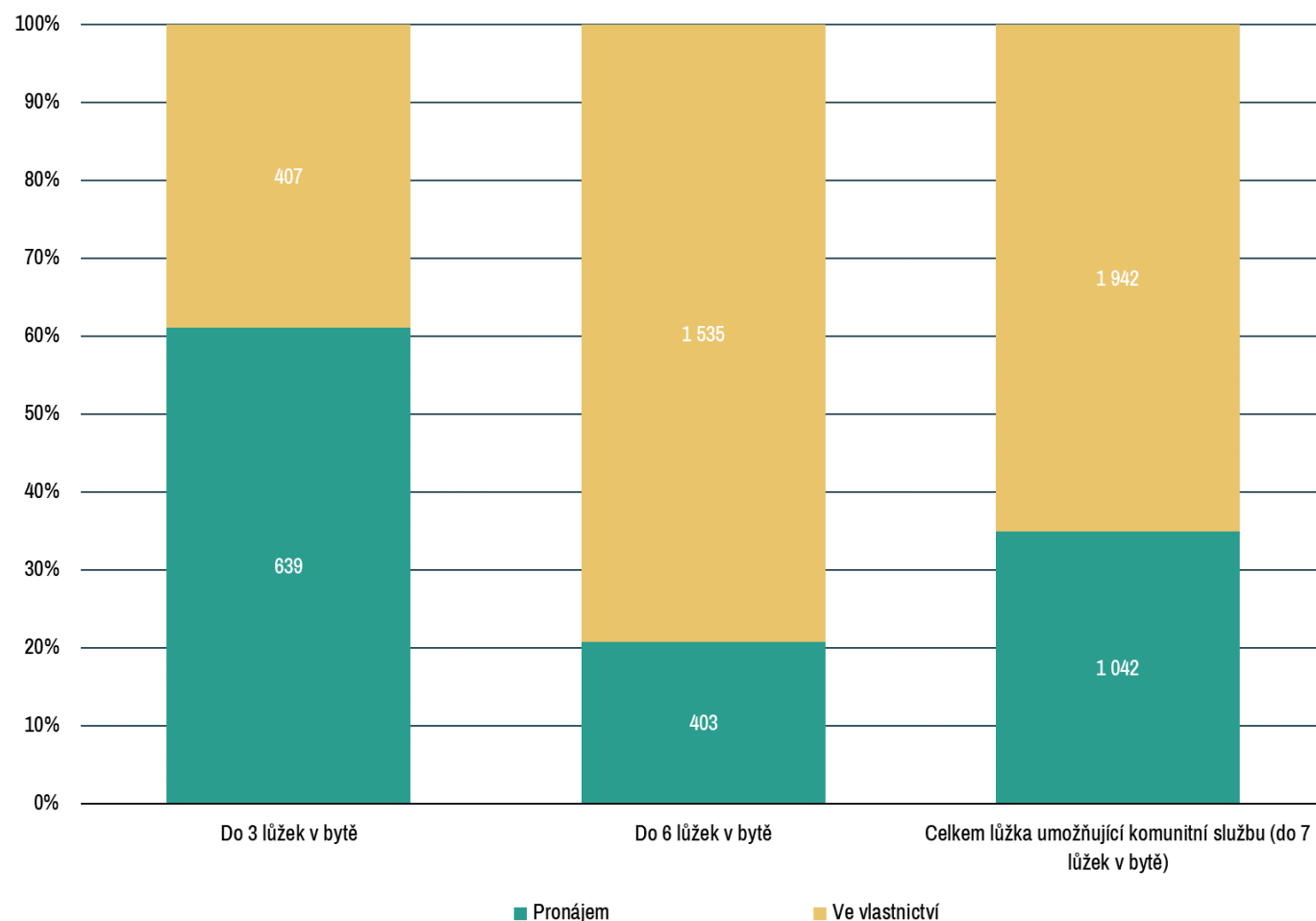
V případě prostor, které umožňují poskytování služeb komunitního typu, bylo též zjišťováno, zda se jedná o prostory v objektech ve vlastnictví poskytovatele (či zřizovatele) nebo prostory poskytovatelem pronajaté za účelem poskytování služby.

Jak je vidět z Grafu 7, více než 6 z 10 míst v prostorech poskytujících nejlepší zázemí pro služby komunitního typu (kategorie do 3 lůžek v bytě), se nachází v prostorech poskytovatelem pronajatých (zpravidla v bytech).

Celkem se nachází v prostorech poskytovatelem pronajatých více než tisíc míst, což je více než třetina ze všech míst v prostorech umožňujících poskytování služeb komunitního typu.

Nejčastěji jde o místa v chráněném bydlení, jak je vidět z Tabulky 3, ale 116 lůžky v pronajatých prostorech disponují i DOZP.

Graf 7: Místa v komunitních službách pro osoby s mentálním postižením podle toho, zda je služba poskytována v pronajatých prostorech nebo v objektu ve vlastnictví poskytovatele (či zřizovatele)*

* zahrnuta pouze lůžka, u kterých byla od poskytovatele obdržena odpověď o vlastnickém vztahu, tj. 2 984 (78 %) ze všech 3 804 lůžek v prostorech umožňujících poskytování DI služby

Tabulka 3: Místa v prostorech umožňujících poskytování služeb komunitního typu (v pobytových službách pro osoby s mentálním postižením) podle toho, zda se nachází v budově pronajaté či vlastněné poskytovatelem (či zřizovatelem) *

	Počet míst				Podíl míst			
	Celkem	domovy pro osoby se zdravotním postižením	domovy se zvláštním režimem	chráněné bydlení	Celkem	domovy pro osoby se zdravotním postižením	domovy se zvláštním režimem	chráněné bydlení
Pronájem: do 3 lůžek v bytě	639	64		575	21 %	6 %		31 %
Ve vlastnictví: do 3 lůžek v bytě	407	104		303	14 %	10 %		16 %
Pronájem: do 6 lůžek v bytě	403	42		361	14 %	4 %		19 %
Ve vlastnictví: do 6 lůžek v bytě	1 535	866	38	631	52 %	80 %	100 %	34 %
Celkem	2 984	1 076	38	1 870	100 %	100 %	100 %	100 %
Pronájem: lůžka v prostorech umožňujících komunitní službu (do 7 lůžek v bytě)	1 042	106		936	35 %	11 %	0 %	50 %
Ve vlastnictví: lůžka v prostorech umožňujících komunitní službu (do 7 lůžek v bytě)	1 942	970	38	934	65 %	89 %	100 %	50 %
Celkem	2 984	1 076	38	1 870	100 %	100 %	100 %	100 %

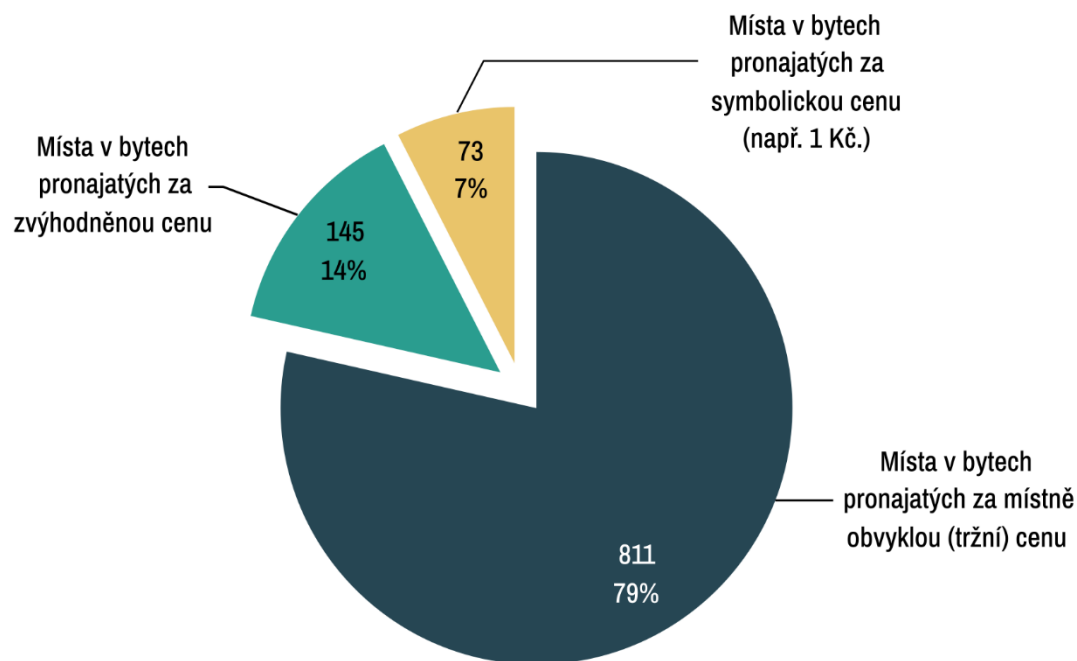
* zahrnuta pouze lůžka, u kterých byla od poskytovatele obdržena odpověď o vlastnickém vztahu, tj. 2 984 (79 %) ze všech 3 804 lůžek umožňujících poskytování DI služby

V případě poskytovatelem pronajatých prostor (prakticky výhradně bytů), bylo zjišťováno, zda jsou pronajímány za místně obvyklou (tržní) nebo zvýhodněnou či dokonce pouze symbolickou cenu.

Ukázalo se, že napříč Českou republikou je možné nalézt byty, v nichž jsou poskytovány pobytové sociální služby ve všech třech kategoriích, jak je vidět z Grafu 8. Nicméně výrazně převažují případy, kdy si sociální služby pronajímají byty za místně obvyklou (tržní) cenu.

Vlastnictví či vybudování vhodných prostor pro poskytování služeb komunitního typu (např. domů nahrazujících budovu, v nichž je umístěno velkokapacitní zařízení ústavního typu) evidentně není ve všech případech nezbytnou podmínkou deinstitucionalizace. Přičemž podmínkou není ani nabídka pronájmu za zvýhodněnou či symbolickou cenu (např. ze strany obce).

Graf 8: Místa v pronajatých bytech podle výše nájmu*

* zahrnuta pouze lůžka, u kterých byla od poskytovatele obdržena odpověď o výši nájmu, tj. 1 029 (99 %) ze všech 1 042 míst v pronajatých prostorech

V jednolůžkových nebo vícelůžkových ložnicích?

Důležitým předpokladem pro to, aby se život klientů pobytových sociálních služeb co nejvíce podobal běžnému životu, je také to, zda mají vlastní svůj pokoj (ložnici) nebo jsou nuceni sdílet ložnici s dalšími uživateli služby. Jak je vidět z Tabulky 4, pro téměř tři ze čtyř míst ve službách poskytovaných v prostorech v této Zprávě klasifikovaných jako prostor umožňující poskytování služeb komunitního typu platí, že v nich mají lidé svoje vlastní ložnice (spí v jednolůžkových ložnicích). Většina zbývajících míst se nachází v bytech s dvoulůžkovými ložnicemi, případů tří a vícelůžkových ložnic bylo zaznamenáno minimum.

Prostory v této Zprávě klasifikované jako prostory umožňující poskytování služeb komunitního se v tomto ohledu významně liší od celkové struktury míst v pobytových sociálních službách, především DOZP. Ze všech 11 662 lůžek v DOZP se v roce 2019 nacházelo 22 % v jednolůžkových ložnicích, 53 % v dvoulůžkových ložnicích a 25 % tří a více lůžkových ložnicích.⁵

Tabulka 4: Místa v prostorech umožňujících poskytování služeb komunitního typu (v pobytových službách pro osoby s mentálním postižením) podle toho, v jakém pokoji se nachází*

	Počet míst				Podíl míst			
	Celkem	domovy pro osoby se zdravotním postižením	domovy se zvláštním režimem	chráněné bydlení	Celkem	domovy pro osoby se zdravotním postižením	domovy se zvláštním režimem	chráněné bydlení
Míst v jednolůžkových ložnicích	1 619	540	22	1 057	72 %	69 %	73 %	74 %
Míst v dvoulůžkových ložnicích	596	227	8	361	27 %	30 %	27 %	25 %
Míst v 3 více lůžkových ložnicích	18	10	0	8	1 %	1 %	0 %	1 %
Celkem	2 233	777	30	1 426	100 %	100 %	100 %	100 %

* zahrnuta pouze lůžka, u kterých byla od poskytovatele obdržena odpověď o počtu míst v ložnici, tj. 2 233 (59 %) ze všech 3 804 lůžek v prostorech umožňujících poskytování komunitní služby

⁵ Viz Statistickou ročenku z oblasti práce a sociálních věcí za rok 2019 (dostupná zde:

https://www.mpsv.cz/documents/20142/975025/Statisticka_rocenka_z_oblasti_prace_a_socialnich_veci_2019+%281%29.pdf/9da5cc00-7d78-7caa-6bf2-01ecccdeabd7).

Ve městech nebo na venkově?

Vzhledem k tomu, že v rámci této Zprávy byla všechna místa v pobytových sociálních službách pro lidi se mentálním postižením přesně lokalizována (viz Mapy 1 a 2), bylo možné provést analýzu zaměřenou na určení toho, v jak velkých obcích se prostory umožňující poskytování služeb komunitního typu nejčastěji nachází? Je to v (nově postavených) domech na venkově, nebo v (pronajatých) bytech ve městech?

Jak je vidět z Tabulek 5 a 6, nejvíce (necelých 1 300, 34 %) z míst v prostorech umožňujících poskytování služeb komunitního typu se nachází v obcích od 2 to 10 tisíc obyvatel.

Z Tabulky 6 je zřejmé, že rozmístění lůžek umožňujících poskytování služeb komunitního typu neodpovídá zcela tomu, kolik lidí je v obcích daných velikostních kategorií. Například ve velkých městech s více než 50 tisíci obyvateli žije 30 % ze všech lidí s mentálním postižením, ovšem nachází se v nich pouze 20 % z míst v prostorech umožňujících poskytování služeb komunitního typu.

Tabulka 5: Místa v pobytových službách pro osoby s mentálním postižením podle toho v jak velké obci se nachází

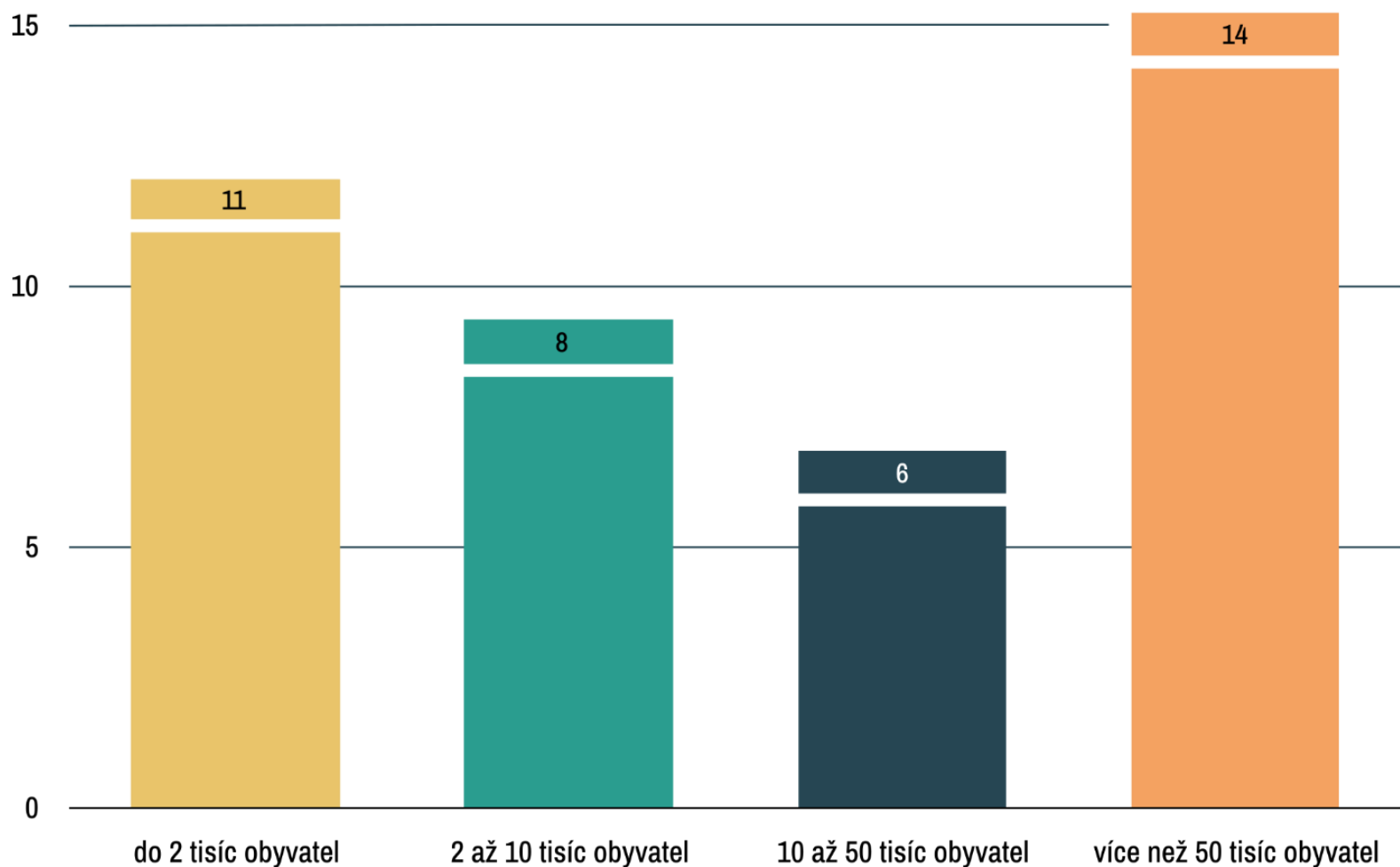
		Absolutní počty								
		Počet obyvatel	Lidí s mentálním postižením (vyjma lehkého)	Celkový počet míst	Míst v prostorech umožňujících poskytování komunitní služby (do 7 lůžek v bytě)	Míst v prostorech neumožňujících poskytování komunitní služby (do 7 lůžek v bytě)	Do 3 lůžek v bytě = adekvátní podmínky pro komunitní službu	4 až 6 lůžek v bytě = akceptovatelné podmínky pro komunitní službu	7 až 12 lůžek v bytě = ne příliš dobré podmínky pro komunitní službu	Více než 12 lůžek v bytě (budově) = nevhodné podmínky pro komunitní službu
Velikost obce	do 500 obyvatel	833 090	2 749	1 268	189	1 079	55	134	126	953
	500 až 2 tisíce obyvatel	2 054 289	6 779	4 439	681	3 770	124	557	382	3 388
	2 až 10 tisíc obyvatel	2 305 582	7 608	3 486	902	2 504	254	648	265	2 239
	10 až 50 tisíc obyvatel	2 258 378	7 453	3 536	1 277	2 245	549	728	375	1 870
	více než 50 tisíc obyvatel	3 242 600	10 701	1 944	755	1 196	420	335	308	888
Celkem		10 693 939	35 290	14 673	3 828	3 804	1 435	2 392	1 481	9 374

Tabulka 6: Místa v pobytových službách pro osoby s mentálním postižením podle toho v jak velké obci se nachází

		% podíly								
		Jaká část ze všech lidí s mentálním postižením žije v této velikostní kategorii obcí?	Celkový počet lůžek	Míst v prostorech umožňujících poskytování komunitní služby (do 7 lůžek v bytě)	Míst v prostorech neumožňujících poskytování komunitní služby (do 7 lůžek v bytě)		Do 3 lůžek v bytě = adekvátní podmínky pro komunitní službu	4 až 6 lůžek v bytě = akceptovatelné podmínky pro komunitní službu	7 až 12 lůžek v bytě = ne příliš dobré podmínky pro komunitní službu	Více než 12 lůžek v bytě (budově) = nevhodné podmínky pro komunitní službu
Velikost obce	do 500 obyvatel	8 %	9 %	5 %	10 %		4 %	6 %	9 %	10 %
	500 až 2 tisíce obyvatel	19 %	30 %	18 %	35 %		9 %	23 %	26 %	36 %
	2 až 10 tisíc obyvatel	22 %	24 %	24 %	24 %		19 %	27 %	18 %	24 %
	10 až 50 tisíc obyvatel	21 %	24 %	34 %	21 %		39 %	30 %	26 %	20 %
	více než 50 tisíc obyvatel	30 %	13 %	20 %	11 %		29 %	14 %	21 %	9 %
Celkem	100 %	100 %	100 %	100 %		100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Důsledkem je to, že na 1 místo ve službách komunitního typu připadá ve velkých městech 14 lidí s mentálním postižením (nepočítaje ty s lehkým mentálním postižením), zatímco pro menší města, kde je nejvíce lůžek v takovýchto službách, platí, že na 1 místo připadá 6 lidí s mentálním postižením, jak je vidět z Grafu 9.

Graf 9: Přibližný počet lidí s mentálním postižením připadajících na 1 místo v prostorech umožňujících poskytování služeb komunitního typu (v pobytových službách pro lidi s mentálním postižením) v obcích různých velikostních kategorií*

* nepočítaje lidi s lehkým mentálním postižením

Komunitní pobytové sociální služby pro lidi s mentálním postižením jsou přitom málo dostupné ve velkých městech ve většině krajů ČR s výjimkou Středočeského, Ústeckého a Moravskoslezského kraje, jak je vidět z Tabulky 7. To znamená, že rodinám s dospělými dětmi s mentálním postižením žijícím ve větších (krajských) městech, které by rády, aby se jejich dospělé děti vydaly „z hnízda“, se mnohdy nabízí pouze možnost přestěhování jejich dospělého dítěte do menšího města jinde v kraji. A lepší dostupnosti nedosáhnou ani

v případě, že se smíří s umístěním do zařízení ústavního typu. Jak je vidět z Tabulek 5 a 6 a z Mapy 2, pro lůžka v ústavních zařízeních platí, že jsou ještě více soustředěna do malých obcí než ta ve službách komunitního typu.

Tabulka 7: Kolik míst v prostorech umožňujících poskytování služeb komunitního typu (v pobytových službách pro osoby s mentálním postižením) připadá na 100 lidí s mentálním postižením v obcích různých velikostních kategoriích v krajích ČR

Kraj	Celkový počet míst v prostorech umožňujících komunitní službu v kraji	Místa v obcích podle počtu obyvatel obce			
		do 2 tisíc obyvatel	2 až 10 tisíc obyvatel	10 až 50 tisíc obyvatel	více než 50 tisíc obyvatel
Česká republika	11	9	12	17	7
Praha*	9				4
Středočeský kraj	10	6	9	18	13
Jihočeský kraj	7	3	6	16	2
Plzeňský kraj	13	6	35	0	8
Karlovarský kraj	13	6	6	19	
Ústecký kraj	16	12	18	17	14
Liberecký kraj	9	3	4	27	11
Královéhradecký kraj	9	6	10	17	5
Pardubický kraj	22	19	19	48	4
Kraj Vysočina	19	15	34	19	5
Jihomoravský kraj	4	4	2	7	5
Olomoucký kraj	5	7	4	5	2
Zlínský kraj	13	1	17	25	10
Moravskoslezský kraj	13	12	7	18	15

* V případě Prahy byla pro výpočet statistiky v prvním sloupci tabulky zahrnuta všechna lůžka v zařízeních zřízených hlavním městem Prahou včetně těch, která jsou v zařízeních umístěných v jiných krajích, pro výpočet hodnoty v posledním sloupci pouze lůžka v zařízeních umístěných v Praze jako obci s více než 50 tisíci obyvateli.

IV. Kdo (si) užívá komunitní služby?

Poslední věcí, která byla v případě prostor, které umožňují poskytování služeb komunitního typu, zjišťována, bylo, zda zde žijí spíše lidé s lehčími formami postižení (závislostí na péči), nebo zda je v tomto ohledu struktura uživatelů obdobná se službami ústavního typu.

Jak je vidět z Tabulky 8, pro služby komunitního typu platí, že polovina jejich uživatelů je spíše méně závislá na péči, zatímco druhá polovina více.

Panují ovšem velmi velké rozdíly mezi chráněným bydlením a DOZP. Pro DOZP komunitního typu platí, že 81 % uživatelů byli příjemci příspěvku na péči v III. a IV. stupni. To je dokonce více, než je příjemců příspěvku na péči mezi všemi uživateli služby DOZP, kterých bylo k 31. 12. 2020 74 %.⁶ Zatímco z uživatelů komunitního chráněného bydlení pobíralo příspěvek na péči v III. a IV. stupni pouze 28 %.⁷

Tabulka 8: Uživatelé využívající služby poskytované v prostorech umožňujících poskytování komunitní služby podle stupně závislosti na péči*

	Absolutní počty uživatelů			% podíly		
	Celkem	domovy pro osoby se zdravotním postižením	chráněné bydlení	Celkem	domovy pro osoby se zdravotním postižením	chráněné bydlení
Uživatelů s příspěvkem na péči v II. a nižším stupni	1 335	193	1 135	51 %	19 %	72 %
Uživatelů s příspěvkem na péči v III. a IV. Stupni	1 292	824	437	49 %	81 %	28 %
Celkem	2 627	1 017	1 572	100 %	100 %	100 %

* informace o struktuře uživatelů nebyla obdržena od všech služeb komunitního typu, proto jsou absolutní čísla v tabulce nižší než v tabulkách výše

⁶ Vlastní výpočet na základě statistiky poskytnuté Oddělením statistiky a centrálního reportingu MPSV na základě žádosti (příspěvek v III. a IV. stupni pobíralo 8 188 z 11 042 uživatelů služby DOZP).

⁷ To není nižší hodnota než v případě všech uživatelů chráněného bydlení (těch bylo 26 %), u chráněného bydlení ovšem hraje roli také to, že ne nevýznamná část z lůžkové kapacity této služby je vyčleněna pro lidi s duševním onemocněním, takže statistiky nelze porovnávat jako v případě DOZP primárně sloužícího lidem s mentálním postižením.

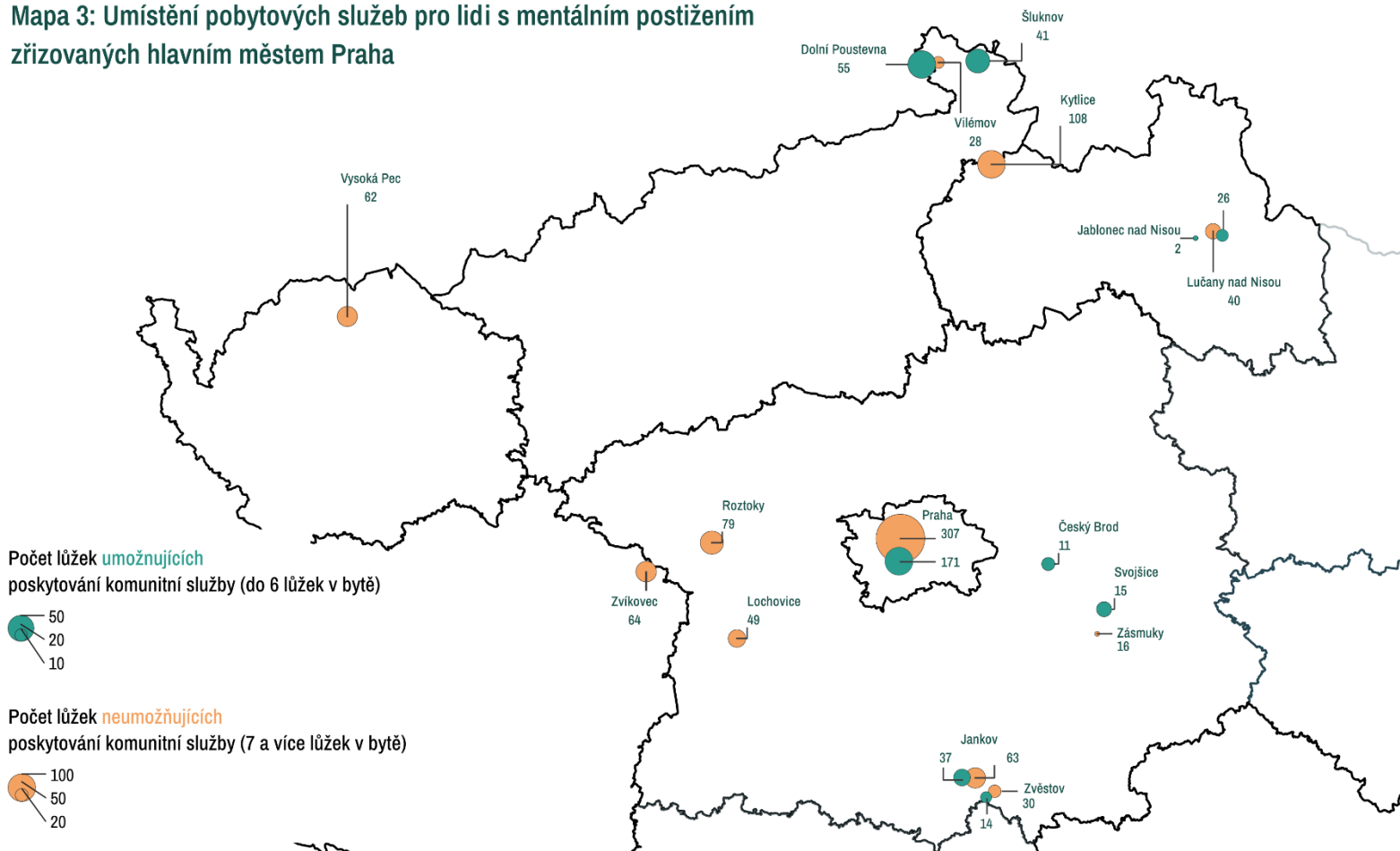
V. Zaostřeno na Prahu, Brno a Domažlicko

Pokud jde o lokality, na které se specificky zaměřuje projekt Z hnízda, v rámci nějž byla tato Zpráva připravena, nejvíce specifická situace platí pro Prahu. Kvůli tendenci odsouvat lidi s mentálním postižením z měst do periferií, se velká část z lůžek v pobytových službách zřizovaných hlavním městem Prahou nachází v zařízeních mimo Prahu. Jak je vidět z Mapy 3, platí to jak pro místa v prostorech, kde není možné poskytovat služby komunitního typu (mimo Prahu jich bylo 543 oproti 307 v Praze), tak pro místa ve službách poskytovaných v prostorech, kde je možné poskytovat služby komunitního typu (těch bylo v obcích mimo Prahu celkem 183 oproti 171 místům v Praze). Celkem je v Praze pouze 40 % (478) ze všech lůžek ve službách v základní síti sociálních služeb hl. m. Prahy, zatímco v obcích mimo Prahu jich je celkem 726.

Příčemž vyjma několika míst v Českém Brodě a Svojšících je většina míst v pobytových službách komunitního typu soustředěna v malých špatně dopravně dostupných obcích, jak je vidět z Mapy 3.

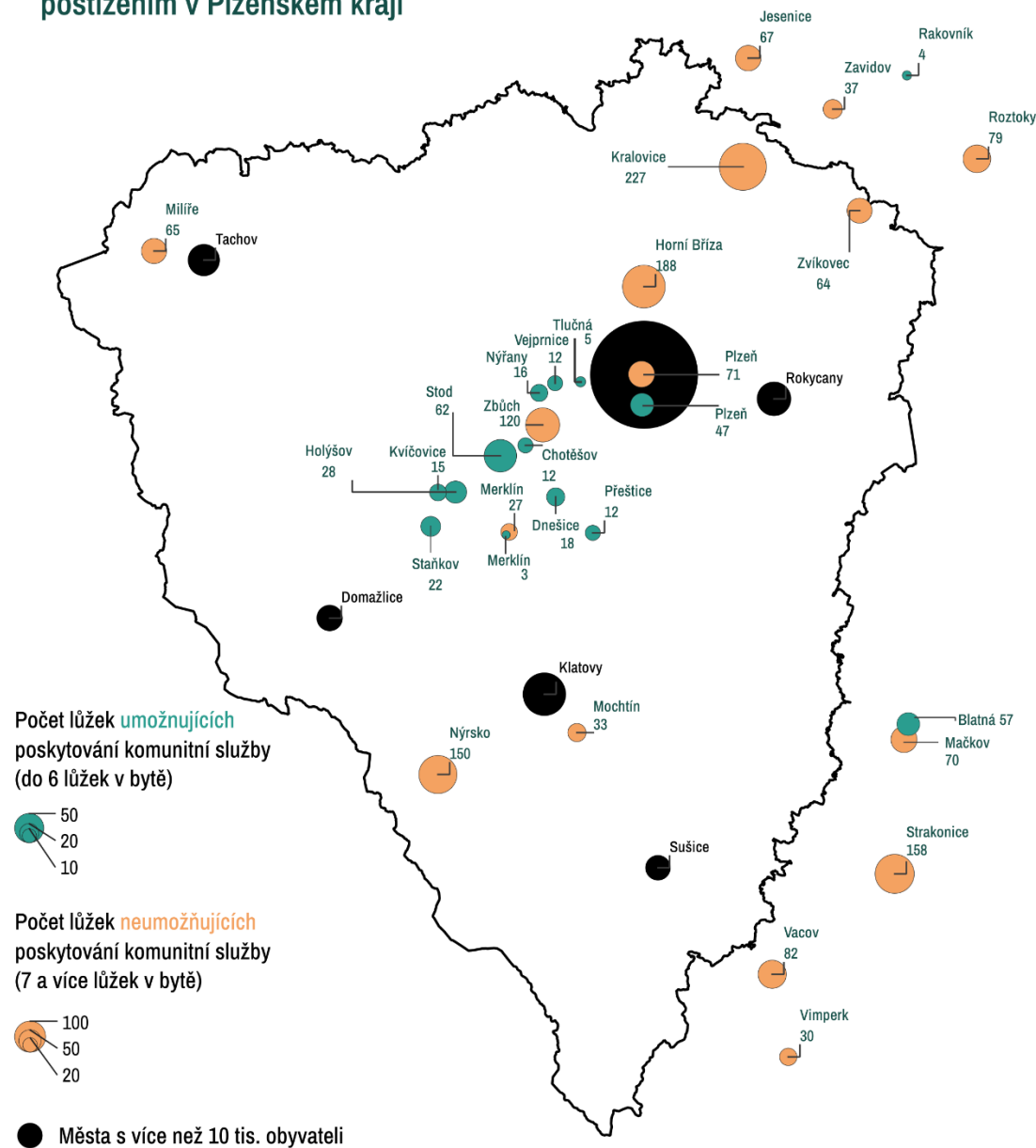
To může značně ztěžovat situaci rodičů dospělých dětí s mentálním postižením, kteří chtějí udržovat se svými dětmi kontakt v případě přestěhování dítěte do služby.

Mapa 3: Umístění pobytových služeb pro lidi s mentálním postižením zřizovaných hlavním městem Praha

Na Domažlicku je z hlediska dostupnosti pobytových komunitních služeb pro lidi s mentálním postižením situace taková, že přímo v okrese není k dispozici žádná služba komunitního typu. Nejbližší služba poskytovaná v prostorech umožňujících realizaci služeb komunitního typu, je od Domažlic vzdálena přibližně půl hodiny cesty autem a další jsou ještě vzdálenější. Jedná se o jediného poskytovatele – transformovaný ústav ve Stodu.

Mapa 4: Lůžková kapacita pobytových služeb pro lidi s mentálním postižením v Plzeňském kraji

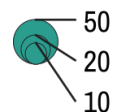

Nedostatečné nabídce komunitních pobytových služeb pro lidi s mentálním postižením čelí i rodiny z Brna, které by je rády vyslali své dospělé děti s mentálním postižením „z hnízda“.

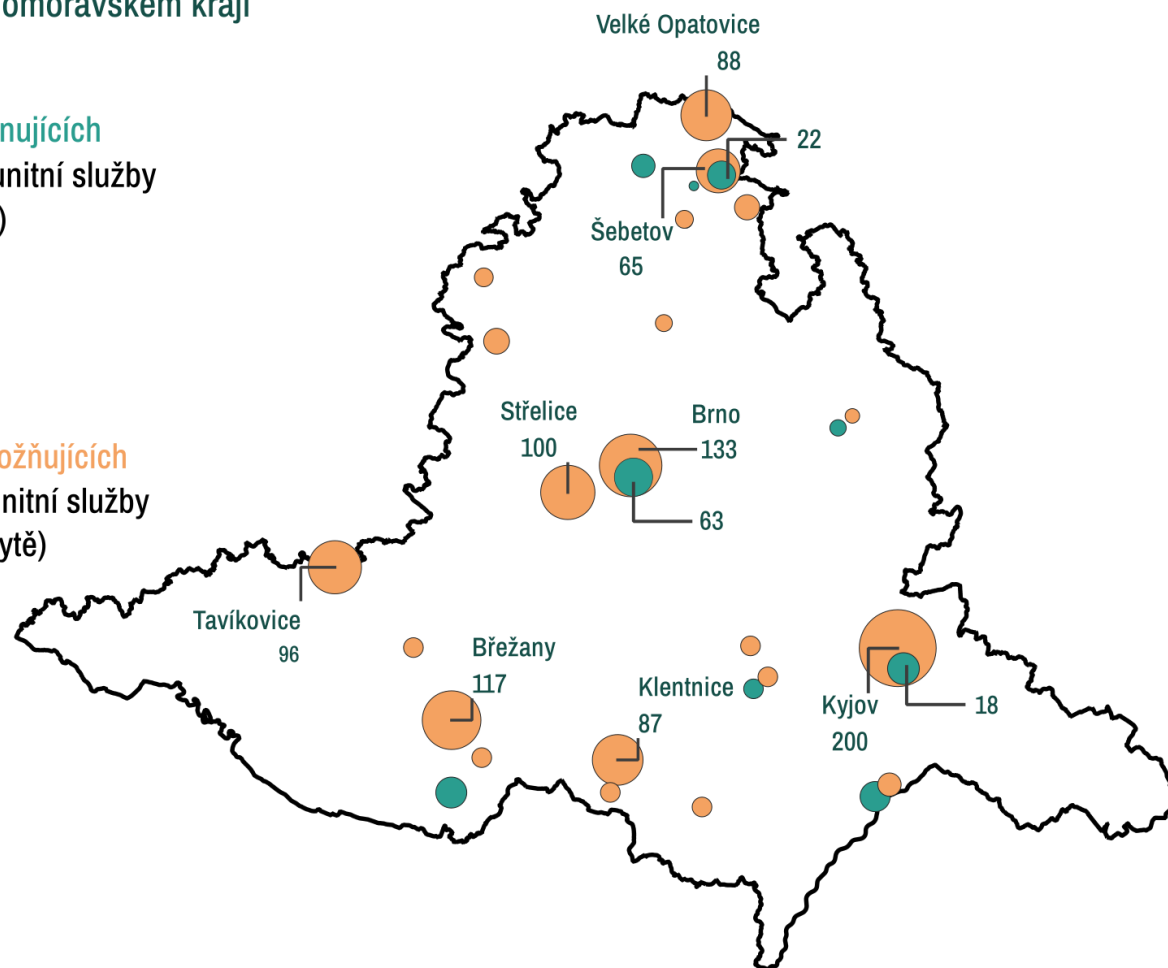
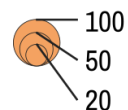
Jak je vidět z Mapy 5, v samotném Brně je v prostorech umožňujících poskytování služeb komunitního typu pouze 63 lůžek, přičemž situace není lepší ani jinde v kraji. Převažují velkokapacitní zařízení.

Mapa 5: Lůžková kapacita pobytových služeb pro lidi s mentálním postižením v Jihomoravském kraji

Počet lůžek **umožňujících** poskytování komunitní služby (do 6 lůžek v bytě)

Počet lůžek **neumožňujících** poskytování komunitní služby (7 a více lůžek v bytě)

Data a metody výzkumu

Hlavním zdrojem dat byla žádost o poskytnutí informace (dle zákona 106/1999 sb. o svobodném přístupu k informacím v případě příspěvkových informací) rozeslaná všem poskytovatelům služeb chráněné bydlení, DOZP či DZR osobám s mentálním postižením, pro které platilo, že lůžková kapacita alespoň jednoho zařízení, kde je služba poskytována nepřesahuje 12 lůžek (v případě chráněného bydlení) či 18 lůžek (v případě DOZP a DZR). Jednalo se o 272 služeb.

Dotazování 116 služeb, které toto kritérium nesplňovaly, nebylo realizováno, protože nesplňují podmínky pro komunitní službu (viz vymezení hlavních pojmů). V případě některých z těchto 116 služeb ovšem bylo zjištěno, že služba je ve skutečnosti poskytována v různých budovách (na různých adresách), přestože v Registru poskytovatelů sociálních služeb je v jejich případě uvedeno pouze jedno zařízení (a v případě těchto služeb platí, že je možné poskytování komunitní služby). Proto bylo v případě všech 116 služeb, které nebyly dotázány, dodatečně dohledáno v popisu realizace poskytování sociálních služeb (v rámci doplňkových údajů o službě uvedených v Registru), rozčlenění lůžkové kapacity služby do kategorií, s nimiž tato Zpráva pracuje (viz vymezení hlavních pojmů) a zda jde o lůžka v domech nebo v bytech. Stejně tak byly tyto informace dodatečně dohledány v Registru v případě 48 služeb, které i přes opakované urgency požadované informace neposkytly (šlo o 18 % z dotázaných služeb).

Informace o tom, zda služba probíhá v rámci lůžek, které umožňují poskytování komunitní služby (podklad pro kapitoly I. a II. této Zprávy a podkapitoly věnovanou tomu, zda je

služba poskytována ve městech nebo na venkově), tedy byla k dispozici za zcela všechny pobytové služby pro osoby s mentálním postižením.

V případě téměř 100 % lůžek se taktéž podařilo zjistit, zda jde o lůžka v bytě nebo v domě. Informace o tom, zda probíhá péče v rámci pronajatých prostor nebo prostor ve vlastnictví poskytovatele (či zřizovatele) byla k dispozici pouze v případě dotázaných služeb (které odpověděly). I přesto se ovšem podařilo tuto informaci zjistit v případě většiny (8 z 10) lůžek umožňujících poskytování komunitní služby. Výsledky jsou tedy reprezentativní. To samé platí i pro statistiku uživatelů komunitních služeb z hlediska závislosti na péči, která byla k dispozici opět pouze v případě dotázaných služeb, které odpověděli na rozeslanou žádost (příčemž návratnost byla v tomto případě o něco nižší).⁸

Informace o počtu obyvatel v roce 2019 obcí, kde se nachází budovy, v nichž jsou služby poskytovány, byly získány od Českého statistického úřadu.

⁸ Jelikož neznáme celkový počet uživatelů služeb, které disponují lůžky umožňující poskytování komunitní služby (3 830 lůžek), nedokážeme přesně říci, za jakou část z uživatelů těchto služeb máme informaci o stupni závislosti na péči. Pokud budeme předpokládat naplněnost pohybuující se kolem 95 % (tedy necelých 3 700 obsazených lůžek), bude platit, že informace o stupni závislosti na péči byla obdržena v případě více než 70 % uživatelů těchto služeb (byla získána v případě 2 627 uživatelů).

Velikost potenciální klientely (výskyt mentálního postižení v populaci)

Výskyt mentálního postižení v populaci ve vysokopříjmových zemích, mezi něž již patří Česká republika, činí podle meta-analýzy velkého množství odborných studií 0,92 %.⁹ Významnou část z lidí s mentálním postižením ovšem představují lidé s lehčími formami postižení (a nižší závislostí na péči), u kterých lze předpokládat, že předpokladem pro jejich nezávislý život není poskytování pobytových služeb jako DOZP nebo chráněné bydlení, ale je možné, aby např. žili v sociálním bytě s případnou podporou služby podpora samostatného bydlení.

Česká republika nedisponuje oficiální statistikou počtu lidí s mentálním postižením podle jeho závažnosti v populaci. Nicméně poměrně přesnou představu můžeme získat díky školské statistice. Resort školství totiž eviduje počet žáků v základním školství podle druhu zdravotního postižení. Podle Statistické ročenky školství za rok 2020/2021 absolvovalo základní vzdělávání celkem 14 766 dětí s mentálním postižením, z toho 2 090 tvořily děti se středně těžkým, těžkým a hlubokým mentálním postižením.¹⁰ Dále absolvovalo základní vzdělání 4 216 dětí s poruchami autistického spektra. Pokud budeme předpokládat, že přibližně čtvrtina (tedy 1 054) z těchto dětí byly děti se závažnými poruchami autistického spektra, bylo dohromady v základním školství celkem 3 144 dětí se středně těžkým a těžším mentálním postižením či závažnými poruchami autistického spektra.

To je 0,33 % ze všech 962 348 dětí absolvujících základní vzdělávání.¹¹ Na základě toho můžeme tedy předpokládat, že přibližně 0,33 % lidí v populaci představuje potenciální klientelu pobytových sociálních služeb pro lidi s mentálním postižením.

⁹ Viz MAULIK, Pallab K., et al. Prevalence of intellectual disability: a meta-analysis of population-based studies. *Research in developmental disabilities*, 2011, 32.2: 419-436.

¹⁰ Viz <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>, tabulku: C1.7.1 Základní vzdělávání – žáci/dívky se ZP podle druhu postižení – podle území a formy integrace.

¹¹ Viz tabulku C1.1 Základní vzdělávání – školy, třídy, žáci/dívky – podle území pro celkový počet dětí absolvujících základní vzdělávání.

Přílohy

Příloha 1: Žádost adresovaná službám

Název poskytovatele:	
Zřizovatel:	
Druh sociální služby:	
Identifikátor služby:	
Celková lůžková kapacita služby:	

Lůžková kapacita jednotlivých míst poskytování služby (zařízení). Místem poskytování se myslí budova s číslem popisným. Neuvádějte kanceláře a další místa poskytování služby s nulovou lůžkovou kapacitou.	Adresa		Typ stavby	Stavba je:	Počet bytových jednotek	Lůžková kapacita			Aktuální počet uživatelů						
	Ulice a č.p.	Obec				Celkem	z toho			Celkem	z toho				
			1 lůžkové pokoj	2 lůžkové pokoj	3 a více lůžkové pokoj		bez stán ove néh o stup ně závi slost i	I. stupeň závilosti	II. stupeň závilosti		III. stupeň závilosti	IV. stupeň závilosti			
			Vyplňte číslo podle následujícího číselníku: 1 = budova s 13 a více lůžky 2 = dům s 1-12 lůžky 3 = byt s 1-12 lůžky	Vyplňte číslo podle následujícího číselníku: 1 = ve vlastnictví poskytovatele služby, nebo zřizovatele 2 = pronajímána za místně obvyklou (tržní) cenu 3 = pronajímána za zvýhodněnou cenu 4 = pronajímána za symbolickou cenu (např. 1 Kč)	Bytovou jednotkou se myslí byt s vlastním vchodem a vlastním standardním příslušenstvím, tj. koupelnou, záchodem, kuchyní (či kuchyňským pokojem). Pokud stavba není členěna na takové byty, uveďte 0.	Celkem	1	2	3 a více lůžkové pokoj						
Příklad vyplnění	Polní 15	Nová Ves	2	1	2	12	6	3	0	11		1	2	2	6
Místo poskytování (zařízení) 1															
Místo poskytování (zařízení) 2															
Místo poskytování (zařízení) 3															
Místo poskytování (zařízení) 4															
Místo poskytování (zařízení) 5															
Místo poskytování (zařízení) 6															

Zpracovatelé: Jan Klusáček, Markéta Adamcová

© Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v České republice, z.s., Jednota pro deinstitucionalizaci – JDI, z. s., září 2021

Vznik této publikace byl podpořen Nadačním fondem Abakus v rámci projektu Z Hnízda

2. doplněné vydání